

RIEN À ACCLAMER?

De internationaal succesrijke filmkomedies van Dany Boon over “le NÓÓord”:

Bienvenue chez les Ch’tis en *Rien à déclarer*.

Dirk Verbeke

Toegegeven: er valt wel wat te lachen, nu en dan, bij het bekijken van de (ondertussen overbekende) filmkomedies van Dany Boon, *Bienvenue chez les Ch’tis* en *Rien à déclarer*. En als in beide films de dienstdoende Romeo uiteindelijk z’n Julia verovert, kan het zelfs gebeuren dat er bij sommige kijkers ongecontroleerd wat in een oog spat.

Nee, de kaskraker *Bienvenue chez les Ch’tis* (2008) heeft geen Oscar, César, Gouden Palm of Berlijns Beertje gekregen voor de beste film van het jaar. Het zal ook een wonder mogen heten als Boons nieuwste, het alweer karikaturale *Rien à déclarer* (2011), ooit ergens een filmprijs(je) binnen de categorie kwaliteitsfilms kan meepikken.

Ja, nogmaals: *Bienvenue* haalde duizelingwekkende recordkijkcijfers, zowel in de bioscoop als op het televisiescherm, zowel in Frankrijk (zonder meer de Franse topfilm aller tijden met meer dan 20 miljoen bioscoopbezoekers in enkele maanden tijd) als in het buitenland. *Rien* is na de lancering op 26 januari 2011 in België en in Nord-Pas-de-Calais en op 2 februari 2011 in de rest van Frankrijk goed op weg om dat succes heel zachtjes over te doen, tegen alle negatieve beoordelingen van de kwaliteitspers in.

Ja, het is waar: het pittoreske Frans-Vlaamse stadje Sint-Winoksbergen (Bergues) kon genieten van een toeristensunami omdat het de filmlocatie was voor *Bienvenue chez les Ch’tis*. Maar die Bergense plek ligt niet in “la Flandre gallicante”, het zogenaamde “ch’ti-land”. Sint-Winoksbergen is een vestingstadje bij Duinkerke, in het van oorsprong Vlaamssprekende gebied van het huidige Noord-Frankrijk. Niks ch’ti, dus. Het ligt m.a.w. in Frans-Vlaanderen, la Flandre française, niet zo heel ver ook van het vorig jaar geopende en drukbezochte Musée de Flandre in Kassel (Cassel). *Bienvenue chez les Flamands de France*, dus?

Ach, het is allemaal misschien niet zo belangrijk. Laten we het in elk geval niet over de Boonfilms als kwaliteitsfilms hebben, maar over een totaal onverwacht kijkcijferkanon, en dus veeleer over een ongewoon sociologisch fenomeen, over beeldvorming en populistische “framing”, over de kredietkant en de debetzijde van die onvoorziene boem voor Dany Boon.

Bienvenue au pays des clichés?

Over krediet gesproken: *Bienvenue chez les Ch'tis* heeft ondertussen om en nabij de 180 miljoen euro opgebracht maar de film werd gedraaid met een volgens Amerikaanse normen lachwekkend budget van maar 11 miljoen euro en 900.000 euro steun (600.000 euro van de Regionale Raad Nord-Pas-de-Calais en 300.000 euro leengeld van CRRAV, het Noord-Franse filminstituut). Die financiële steun - zonder enige voorwaarde - van de Regionale Raad stootte Elise Ouart-Baratte tegen de borst. Zij is een jonge docente aan het Rijks Instituut voor Politieke Studies, wetenschappelijk onderzoekster voor hedendaagse geschiedenis, bestuurslid van de Parti Socialiste in Rijsel en gewezen communicatieverantwoordelijke van huidig burgemeester van Rijsel Martine Aubry. Zij sprak haar ongenoegen uit in een boekje, dat vrij kort na het verschijnen van de film gepubliceerd werd: *Les Ch'tis, c'était les clichés?* Zij had in 2003 een proefschrift geschreven over "les évolutions de l'image du Nord-Pas-de-Calais" en ze kon maar niet begrijpen dat de Regionale Raad zoveel euro's over had voor een film die volgens haar een negatief beeld ophangt van de regio en z'n inwoners, terwijl er de laatste dertig jaar toch zoveel in gunstige zin geëvolueerd is. De publicatie zorgde voor enige controverse, en niet alleen binnen de socialistische partij. De wijdverbreide, aloude associaties van de noordelijke Franse 59- en 62-departementen met "koud", "grijs", "arm", "achterlijk", "industriële", etc... - kortom: *de hel van het noorden*, bekend ook door de wielervedstrijd Parijs-Roubaix - worden via deze film nog maar eens bevestigd en populair gemaakt, aldus de schrijfster. In de film draait alles rond een Zuid-Franse postdirecteur die wegens een disciplinaire straf en zeer tegen zijn zin overgeplaatst wordt naar "het noorden", "le NOOord", meer bepaald naar "Beurk" (zoals "Bergues" blijkbaar droogkomisch wordt uitgesproken in Zuid-Frankrijk). Het wordt aanvankelijk een echte cultuurschok voor de brave man. Hij komt terecht in de zogenaamd levensechte "ch'timicultuur", maar die blijkt ten slotte bijzonder goed mee te vallen. Quod erat demonstrandum. Want in de film luidt het als volgt: wie naar het Noorden komt, huilt twee keer, namelijk als hij er aankomt, en als hij moet vertrekken. Enkele steekproeven op het internet maken dan ook duidelijk dat nogal wat bioscoopbezoekers vinden dat de film toch een sympathiek beeld van het "Noorden" uitdraagt: een streek met mooie stadjes, inclusief belfort met beiaard, ongerepte natuur aan de kust en in het binnenland, eenvoudige maar gastvrije inwoners. Een kwestie van perceptie, zeg maar. Een internetenquête, uitgevoerd in 2010 door Expression Publique, nadat het succes van de film overduidelijk was,

toont evenwel aan dat maar 4% van de Fransen in het noorderdepartement zou willen wonen. Sympathie is geen liefde.

In het februarinummer van 2011 blokletterde het regionale magazine *Nordway* op de voorpagina: “Comment en finir avec les clichés?” De gemeenplaatsen over de regio blijken diep verankerd en nog wijdverbreid te zijn: een streek van pedofielen (sic - naar aanleiding van een nationaal sterk gemediatiseerd schandaal in Outreau in het begin van het nieuwe millennium), steuntrekkers, armoedzaaiers, alcoholisten, achterlijken, ... maar ook de zogenaamd “goeie clichés”, zoals die door de film van Dany Boon werden genationaliseerd en geëxporteerd,

over een volkje dat vooral gezellig, gul en gastvrij is. Sommige aspecten van de werkelijkheid vallen evenwel niet te ontkennen: anno 2011 zijn de werkloosheidscijfers er nog hoog (12,9% tegenover 9,3% nationaal) en de regio staat ook op de derde plaats in het klassement van de armoede, met 18% inwoners die leven onder het bestaansminimum. Toch is er ook een andere regionale werkelijkheid, die de film ontkent: in 2004 was Rijsel de Europese culturele hoofdstad en dat heeft voor een wending gezorgd in het denken over de regio. Eerder waren de opening van de Chunnel, Euralille, de kandidatuur voor de Olympische

Spelen belangrijk. En straks opent Louvre-Lens, en ontbreekt het niet aan andere prestigieuze projecten (Eurotechnologies, park Eurasanté, ...). Het is ook al te weinig bekend dat de regio de hoogste concentratie aan nationale musea van heel Frankrijk heeft: 46, om precies te zijn. Gecultiveerd, creatief en ... gezellig, daarmee wordt de regio beter geassocieerd als er toch aan imagovorming moet worden gedaan.

Maar goed, zegen of niet, deze film van Dany Boon heeft meer impact gehad op de beeldvorming over de regio dan welke dure publiciteitscampagne ook. En het zal heel wat tijd, energie en financiële middelen vergen om dat beeld recht te zetten of in elk geval grondig te nuanceren.

Hoe kunnen we dan, ondanks de controversie, het geweldige succes van de film verklaren? Wat is de magische formule van deze goedge-

132

voel- en slappelachfilm? Neem om te beginnen een bekende hoofdrolspeler. Dany Boon, de artiestennaam van Daniel Hamidou, zoon van een Algerijnse vader en een Frans-Vlaamse moeder, is geboren in Armentiers (Armentières) op een boogscheut van de Frans-Belgische grens. In Parijs werd hij als cabaretier succesrijk met verschillende solo voorstellingen. De regio Nord-Pas-de-Calais is een van z'n favoriete thema's en in 2003 speelde hij een van zijn voorstellingen zelfs in het ch'ti. De dvd die daarvan gemaakt werd haalde een recordverkoop van 600.000 exemplaren. Zijn populariteit in de regio is even groot als die van pakweg Rijselnaar Charles de Gaulle en zelfs groter dan die van Pierre Mauroy, gewezen minister en ereburgemeester van Rijsel.

Andere ingrediënten die het altijd goed doen: medelijden en sympathie opwekken voor de underdog, een eenvoudig scenario zonder seks

en/of geweld, stereotypering en het uitvergroten van kleinmenselijke trekjes, het propageren van eenvoudige waarden, het appelleren aan nostalgische gevoelens voor de kleine regionale gemeenschap met een herkenbare “identiteit”, voorts opgeleukt met wat onschuldige burleske, en niet te vergeten: een romantische gelukkige afloop.

In tijden van economische crisis en angst voor mondialisering werken deze ingrediënten therapeutisch, wordt zo’n prent een aangename anti-depressiefilm. Bovendien werd de ch’tifilm gehypet door de regionale media, met de bijzondere steun van de nationale media, gedirigeerd vanuit Parijs. De mond-tot-mond-reclame deed de rest.

Maar naast de clichés is er nog iets wat deze film typeert: de vertekening van de Frans-Vlaamse werkelijkheid.

Bienvenue chez les Flamands?

De titel *Bienvenue chez les Ch’tis* verwijst naar de regio van de ch’timsprekers (spreek uit: *sjtiemie*): “la Flandre gallicante” of “la Flandre wallonne”, dat deel van de Franse Nederlanden dat een variant van het Picardisch sprak in tegenstelling tot het kleinere “Flandre flammingante” of het oorspronkelijk Nederlandstalige en nu nog gedeeltelijk Vlaamssprekende gebied, dat in de tweede helft van de 17e eeuw bij Frankrijk werd ingelijfd. Het Picardisch was in het verleden een dominante taal in Noord-Frankrijk. De ch’ti-regio is de streek rond Valenciennes, Frans-Henegouwen en Rijsel. Eigenlijk betekent ch’ti in het standaard-Frans “c’est toi?”, en het was de vraag waarmee soldaten de inwoners van de mijnstreek aanspraken in de loopgraven tijdens de eerste wereldoorlog. Het werd sindsdien een geuzennaam voor de bewoners van het Rijselse en terzelfder tijd werd “le ch’timi” de nieuwe algemene naam voor de streektaal (le patois) van het oorspronkelijk Picardisch sprekende deel van Noord-Frankrijk. De taal bevatte nogal wat “ch”-klanken, en daar wordt in de film op een simplistische manier mee gedold. Volgens Alain Dawson, auteur van verschillende belangwekkende publicaties over het Picardisch en linguïst aan de universiteit van Amiens, is de ch’ti-taal die in de film gesproken wordt helemaal geen Picardisch, maar weinig meer dan een soort vervormd Frans. Het is dan ook vrij bedenkelijk dat Dany Boon ervoor gekozen heeft om een dialect of een afkooksel ervan in het middelpunt te plaatsen, waarmee heel wat streekbewoners zich niet willen vereenzelvigen omdat het zo “plat” is dat ze het associëren met intellectueel miserabilisme.

In de film wordt de volledige regio Nord-Pas-de-Calais voorgesteld als een ch’ti-regio. Op die manier worden de Franse Nederlanden dus op onoirbare wijze “gech’timiseerd”. Zoals eerder vermeld is de film hoofdzakelijk opgenomen in Sint-Winoksbergen (Bergues Saint-Wi-

noc), dat met enige zin voor marketing het “andere Brugge” (“l’autre Bruges des Flandres”) wordt genoemd. De oudste inwoners van Sint-Winoksbergen (en ook die van de Frans-Vlaamse Westhoek, van Duinkerke tot Belle) spreken er bijna 350 jaar na de annexatie en ondanks een rigide taalpolitiek nog Frans-Vlaams, maar zeker geen ch’timi. Er is zelfs een Frans-Vlaamse vereniging (ANVT/I.L.R.F. – Akademie voor Nuuze Vlaemsche Taele/ Institut de la Langue Régionale Flamande) die o.m. ijvert voor lessen Frans-Vlaams in het officieel onderwijs en al een aantal jaren een experiment heeft lopen op vijf lagere scholen.

134

Picardisch werd er in de arrondissementen Duinkerke en Hazebroek dus nooit gesproken. (cfr. *Woordenboek van het Frans-Vlaams*³ en de vaste rubriek in dit jaarboek *Nederlandse schrijftaal van de Westhoek in Frankrijk* van Cyriel Moeyaert). En de plaatselijke kaas van Sint-Winoksbergen is volgens de film de “Maroilles”, evenwel de kaasspecialiteit van de Thiérache-streek, de Picardische regio van de versterkte kerken, op ruim 150 km afstand van het Frans-Vlaamse stadje vandaan. Dat de jenever er rijkelijk vloeit is aannemelijk, gezien de nabijheid van Wambrechies en Houille, maar dat het internationaal hooggewaardeerde

“Bière des Trois Monts” uit Sint-Sylvesterkapel als Frans-Vlaamse specialiteit niet aan bod komt in de film maar wel het bier met de merknaam “Ch’ti”, maakt alweer duidelijk dat de eigenheid van de streek rond Sint-Winoksbergen niet werd gerespecteerd. De bestaande “Friterie des Flandres” op de markt van Sint-Winoksbergen werd in de film vervangen door een frietkraam “Chez Momo”...

Voor een film die zich vooral afspeelt in het Frans-Vlaamse Sint-Winoksbergen was een titel als “*Bienvenue chez les Flamands*” correcter geweest. Het is zeer de vraag wat de uiteindelijke bedoeling van de filmmakers was met hun opvallende vertekening van de werkelijkheid. We durven nauwelijks aan te nemen dat het hele scenario op totale onwetendheid of op een misverstand berust. De keuze voor Sint-Winoksbergen zou te maken hebben met het feit dat Dany Boon het stadje kende omdat

135

z'n oom er stadsbeiaardier was. Boon zou zagezegd de clichés over “le nord” hebben willen vernietigen? “Utiliser les clichés pour les démolir”? Het omgekeerde effect dus als doelstelling? Moeten we dat geloven?

Bienvenue chez les Belges?

Rien à déclarer, de opvolger van *Bienvenue* is een variant geworden op hetzelfde thema. In plaats van de tegenstelling tussen de klimaatgebonden levensstijl in Zuid- en Noord-Frankrijk te beklemtonen, inclusief alle vooroordelen, en ch’tifolie te propageren, staat in *Rien à déclarer* francofobie, gekoppeld aan belgofolie, centraal. Het postkantoor uit *Bienvenue* werd vervangen door een douanekantoor. Aanleiding voor de film is het verdwijnen van de douaneposten Koorkin/ Courquain (Belgisch en Frans Henegouwen) ten gevolge van de Europese eenmaking op 1 januari 1993. Daardoor moeten Franse en Belgische

douaniers noodgedwongen samenwerken als een soort van vliegende brigade in een niemandsland. De vooroordelen van de Belgische douanebeambte Ruben Vandevoorde, vertolkt door Benoît Poelvoorde, over de "camemberts" zijn grotesk. Dany Boon speelt de Franse douanier Mathias Ducatel, die niet hoog oploopt met "les petits Belges", maar wel verliefd is op de zus van z'n tegenstander. Clichés, karikaturen à volonté, en met de grote boodschap dat de liefde grensoverschrijdend is ... Maar we hebben wel nu en dan gelachen.

Minder populair, anders, en beter

Geef mij maar de films van Bruno Dumont⁴. De producties van deze in het Frans-Vlaamse Belle (Bailleul) geboren cineast zijn evenwel niet grappig. Ze zijn opgetrokken uit de Vlaamse klei van de streek, doortrokken van vervreemdende zwijgzaamheid, maar zijn wel beklijvende filmervaringen: *La Vie de Jésus* (1997), *L'humanité* (1999), *Flandres* (2006). Op het filmfestival van Cannes werden zowel *L'humanité* als *Flandres* bekroond met de Grote Prijs van de Jury. Ook Dumonts recentste film, *Hadewijch* (2009), speelt zich gedeeltelijk af in Frans-Vlaanderen, in en rond de abdij van de Katsberg (Mont des Cats).

Of laten we nog maar eens de dvd bekijken van die innemende melodramatische komedie *Quand la mer monte* (2004) van Yolande Moreau en Gilles Porte, over een theatertournee van een actrice in de Franse Nederlanden en haar korte liefdesavontuur met een "porteur de géant" (drager van folkloristische reuzen). De film kreeg een César voor Beste debuutfilm en Moreau kreeg een César voor Beste actrice.

De kaskrakers van Dany Boon, intussen de best betaalde acteur in de geschiedenis van de Europese cinema, zijn maar om te lachen.

136

Noten:

¹ "Framing" is een term uit de communicatiewetenschap. Het is een overtuigingsstechniek waarbij bewust woorden en beelden worden gekozen om een bepaalde kijk of een mening over iets te propageren en waarvoor de beoogde ontvangers het meest ontvankelijk zijn. In de politiek en in de reclame is het een bewust gebruikte techniek.

² E. OVART-BARATTE, *Les Ch'tis, c'était les clichés*, Parijs, Uitgeverij Calmann-Lévy, 2008, 131 p. ISBN 978-2-7021-3938-7

³ C. MOEYAERT, *Woordenboek van het Frans-Vlaams. Dictionnaire du flamand de France*, Leuven, Davidsfonds, 2005, 340 p.

⁴ Uitvoerige besprekingen in het jaarboek *De Franse Nederlanden-Les Pays-Bas Français* 2002, 2006, 2010.

RÉSUMÉ

Le succès international des films comiques de Dany Boon: Bienvenue chez les Ch'tis et Rien à déclarer.

Bienvenue chez les Ch'tis de Dany Boon a atteint des records d'audience vertigineux, aussi bien en salles que sur le petit écran, en France (c'est incontestablement le plus grand succès de tous les temps avec plus de 20 millions de places vendues en quelques mois) comme à l'étranger. Le nouveau film de Dany Boon, *Rien à déclarer*, sorti le 26 janvier 2011 en Belgique et dans le Nord-Pas-de-Calais, et le 2 février 2011 dans le reste de la France, est bien parti pour rééditer ce succès, ou peu s'en faudra.

Lieu de tournage de *Bienvenue chez les Ch'tis*, la pittoresque petite ville de Flandre française, Bergues, a de ce fait bénéficié d'un raz de marée touristique. Mais cet endroit, Bergues, n'est pas situé dans la « Flandre gallicante », dite « ch'ti-land ». Bergues est un territoire originellement d'expression flamande, appartenant au nord de la France actuel. Aucunement ch'ti, par conséquent. *Bienvenue chez les Flamands* de France, alors?

Ne parlons pas des qualités cinématographiques des films de Dany Boon, mais d'un record d'audience totalement inattendu, et donc plutôt d'un phénomène sociologique singulier, de création d'image et de « framing »¹ populiste, de l'actif et du

passif de ce boom inattendu pour Dany Boon.

Bienvenue au pays des clichés?

En attendant, *Bienvenue chez les Ch'tis* a rapporté environ 180 millions d'euros, mais le film fut tourné avec un budget ridicule au regard des normes américaines, de 11 millions d'euros seulement, plus 900.000 euros de subventions (600.000 euros du Conseil régional du Nord-Pas-de-Calais et 300.000 euros d'avance du CRRAV (Centre régional de ressources audiovisuelles du Nord-Pas-de-Calais). Ce soutien financier du Conseil régional – sans aucune contrepartie – a scandalisé Élise Ouart-Baratte. Elle est chargée de cours à l'Institut d'études politiques de Lille, chercheuse en histoire contemporaine, membre du Conseil fédéral du Parti socialiste à Lille et ex-responsable de la communication de Martine Aubry, actuel maire de Lille. Elle a exprimé son mécontentement dans un petit ouvrage, publié assez peu de temps après la sortie du film: *Les Ch'tis, c'était les clichés*². Elle ne pouvait pas concevoir que le Conseil régional ait gaspillé tant d'euros pour un film qui, selon elle, présente une image négative de la région et de ses habitants, tandis que tant de choses ont évolué favorablement au cours des trente dernières années. L'association sempiternelle et commune des départements du nord de la France avec les qualificatifs « froid », « gris », « pauvre »,

« arriéré », « industriel », etc. est encore renforcée par ce film, selon l'auteur. Voici la teneur du film: celui qui vient dans le Nord pleure deux fois, à savoir quand il arrive et quand il doit repartir. Quelques sondages sur Internet montrent en effet que nombre de spectateurs trouvent que le film transmet une image sympathique du « Nord », mais une enquête sur Internet, effectuée en 2010 par *Expression Publique*, après l'éclatant succès du film, établit néanmoins que 4% seulement des Français voudraient habiter le département du Nord.

Les clichés sur la région, les bons comme les mauvais, s'avèrent selon le magazine « Nordway » (février, 2011), être profondément ancrés et encore largement répandus. Certains aspects de la réalité sont toutefois indéniables: en 2011, le taux de chômage y est toujours élevé et la région occupe le troisième rang d'après le critère de la pauvreté. Il existe toutefois une autre réalité régionale, que le film ignore: en 2004, Lille a été Capitale européenne de la culture, ce qui a constitué un tournant dans la perception de la région. Auparavant, l'ouverture du tunnel sous la Manche, Euralille, la candidature aux Jeux olympiques furent autant d'événements importants. Prochainement, le musée du Louvre-Lens doit ouvrir ses portes, et ce ne sont pas les projets prestigieux qui manquent (Eurotechnologies, parc Eurasanté ...). On sait aussi trop peu que

la région possède la plus forte concentration de musées nationaux en France: 46, pour être précis. Raffinée, créative et ... agréable, sont de meilleurs qualificatifs pour la région, s'il faut construire une image.

Mais bon, bénédiction ou pas, ce film de Dany Boon a eu, quoi qu'il en soit, davantage d'impact sur l'image de la région que n'importe quelle campagne publicitaire coûteuse. Alors, comment expliquer le formidable succès du film? Quelle est la formule magique de ce film? Pour commencer, on prend un acteur connu pour tenir le rôle principal. Dany Boon, nom d'artiste de Daniel Hamidou, fils d'un père algérien et d'une mère de Flandre française, est né à Armentières. À Paris, il obtint beaucoup de succès en tant qu'humoriste dans différents spectacles solo. La région Nord-Pas-de-Calais est l'un de ses thèmes favoris et, en 2003, il joua même l'un de ses spectacles en ch'ti. D'autres ingrédients qui fonctionnent toujours bien: susciter la compassion et la sympathie pour le héros, opter pour un scénario simple, ne comportant ni sexe, ni violence, recourir aux stéréotypes et à l'exagération de petites particularités humaines, diffuser des valeurs simples, éveiller des sentiments nostalgiques parmi la petite communauté régionale à l'« identité » reconnaissable, relever en outre de quelques touches de burlesque bon enfant et, à ne pas

oublier: un heureux dénouement romantique.

Mais à côté des clichés, ce film possède une autre caractéristique: la falsification de la réalité de la Flandre française.

Bienvenue chez les Flamands?

Le titre *Bienvenue chez les Ch'tis* renvoie à la région où l'on parle le ch'timi: la « Flandre gallicante » ou la « Flandre wallonne », cette partie des Pays-Bas français où l'on pratiquait une variante du picard, par opposition à la « Flandre flamingante », plus petite, territoire originellement néerlandophone et encore en partie d'expression flamande, qui fut annexé par la France dans la seconde moitié du XVIIe siècle. Le picard fut dans le passé une langue dominante dans le nord de la France. Le pays ch'ti est la zone englobant Valenciennes, le Hainaut français et Lille. À la lettre, ch'ti signifie en français courant: « c'est toi? ». C'était la question par laquelle les soldats s'adressaient aux autochtones de la région minière dans les tranchées, durant la Première Guerre mondiale. Cela devint depuis lors un surnom pour la population de la région lilloise et, en même temps, le « ch'timi » désigna communément le patois de la partie du nord de la France, à l'origine, de langue picarde. La langue comporte pas mal de sons « ch », et l'on s'en amuse dans le film de manière simpliste. Selon Alain Dawson, auteur de

diverses publications intéressantes sur le picard et linguiste à l'université d'Amiens, le patois ch'ti parlé dans le film n'est pas du tout du picard, mais guère plus qu'une sorte de français déformé. Aussi est-il assez regrettable que Dany Boon ait fait le choix de placer au centre du film un dialecte, ou une dilution de celui-ci, auquel nombre d'autochtones ne veulent pas s'identifier parce qu'il est si « plat » qu'ils l'associent à du misérabilisme intellectuel.

Dans le film, l'intégralité de la région Nord-Pas-de-Calais est présentée comme ch'ti. De la sorte, les Pays-Bas français se trouvent donc incongrûment « ch'timisés ». Comme déjà mentionné, le film a été principalement tourné à Bergues-Saint-Winoc, qu'on dénomme « l'autre Bruges des Flandres » avec un certain sens du marketing. Les plus anciens habitants de Bergues (et ceux aussi du Westhoek de la Flandre française, de Dunkerque à Bailleul) y parlent encore, presque 350 ans après l'annexion et en dépit d'une politique linguistique rigide, le flamand de France, mais en aucun cas le ch'timi. À titre expérimental, des cours de flamand sont même dispensés, depuis quelques années, dans le cadre de l'enseignement officiel, dans cinq écoles primaires. On n'a donc jamais parlé le picard dans les arrondissements de Dunkerque et d'Hazebrouck. Et le fromage local de Bergues est, d'après le film, le

« Maroilles », pourtant la spécialité fromagère de la Thiérache, la région picarde des fermes fortifiées, distante de 150 km au moins de la petite ville de Flandre française. Que le genièvre y coule généreusement est plausible étant donné la proximité de Wambrechies et de Houille, mais que la bière des Trois Monts de Saint-Sylvestre-Cappel, internationalement appréciée, ne soit pas mentionnée dans le film comme spécialité de la Flandre française, au profit de la bière de la marque « Ch'ti », montre à l'évidence, une fois encore, que l'individualité de la région de Bergues n'a pas été respectée. La « Friterie des Flandres » installée sur la place du marché de Bergues fut même changée dans le film en une baraque de marchand de frites dénommée « Chez Momo » ...

Pour un film qui se déroule principalement dans la ville de Bergues, un titre comme « Bienvenue chez les Flamands » eût été plus correct. On se demande vraiment quelle était l'intention profonde des cinéastes en déformant la réalité de manière aussi flagrante. On ose à peine s'imaginer que le scénario tout entier repose sur une ignorance totale ou sur un malentendu. Le choix de Bergues serait lié au fait que Dany Boon connaissait la petite ville où son oncle était carillonneur municipal. Dany Boon aurait voulu, dit-on, détruire les clichés associés au « Nord »? « Utiliser les clichés pour les démolir? » L'effet inverse

comme objectif, par conséquent? Faut-il croire cela?

Bienvenue chez les Belges?

Rien à déclarer, qui fait suite à *Bienvenue*, est une variante du même thème. Dans *Rien à déclarer*, ce n'est plus la caricature du contraste entre les modes de vie liés au climat du nord et du sud de la France qui est au centre, mais celle de la francophobie couplée à la belgofolie. Le bureau de poste de *Bienvenue* a été remplacé par un poste de douane. Le sujet du film est la disparition du poste de douane de Courquain (Hainaut belge et français), par suite de l'entrée en vigueur de l'unification européenne le 1er janvier 1993. De ce fait, les douaniers français et belges doivent fonctionner par la force des choses comme une sorte de brigade mobile dans un no man's land. Les préjugés du douanier belge Ruben Vandevoorde, interprété par Benoît Poelvoorde, contre les *camemberts* sont grotesques. Dany Boon incarne le douanier français Mathias Ducatel qui n'apprécie guère « les petits Belges », ce qui ne l'empêche pas d'être amoureux de la sœur de son rival.

Moins populaire, différent, et meilleur

Prenons les films de Bruno Dumont³. Les réalisations de ce cinéaste, né dans la ville de Bailleul en Flandre française, sont tirées de la glaise de la région, parcourues d'un silence aliénant, mais ce sont effectivement des expériences

cinématographiques réussies. Le Grand Prix du jury du Festival de Cannes fut attribué à *L'Humanité* (1999) ainsi qu'à *Flandres* (2006). Le dernier film réalisé par Dumont, *Hadewijch* (2009), se déroule aussi partiellement en Flandre française. Ou bien, simplement, regardons encore une fois le DVD de cette comédie mélodramatique prenante *Quand la mer monte* (2004), de Yolande Moreau et Gilles Porte, sur une actrice de théâtre en tournée dans les Pays-Bas français et sa brève aventure amoureuse avec un porteur de géant. Le film a obtenu un César du meilleur premier film et Yolande Moreau, celui de la meilleure actrice.

Notes:

- ¹ « Framing » est un terme emprunté aux sciences de la communication. C'est une technique de persuasion dans laquelle des mots et des images auxquels les cibles sont le plus sensibles sont spécialement choisis afin de propager un point de vue déterminé ou une opinion sur quelque chose. En politique et en publicité, c'est une technique délibérément utilisée.
- ² E. OVART-BARATTE, *Les Ch'tis, c'était les clichés*, Paris, éditions Calmann-Lévy, 2008, 131 p. ISBN 978-2-7021-3938-7
- ³ Commentaires détaillés dans les annales *De Franse Nederlanden - Les Pays-Bas Français* 2002, 2006, 2010.

(Traduit du néerlandais par
Marcel Harmignies)